

Klanciczay-Emlékkönyv

Tanulmányok Klanciczay Tibor emlékére. Szerkesztette Jankovics József, a mutatót összeállította Héjjas Eszter. A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézete. Balassi Kiadó. Bp. 1994. 398 lap

A kötet, amelyről megkísérlem tájékoztatni az olvasót, három nagyobb és két kisebb szakterületet ölel fel: régi magyar irodalom; világirodalom, összehasonlító irodalom és kulturális kapcsolatok; történetírás, beleértve a vallás- és művelődéstörténetet is. A két kisebb: irodalomelmélet és könyvszerzési tanulmányok.

Meddő próbálkozás volna bemutatni mindenik dolgozatot, amelyeknek szerzői kivétel nélkül Klanciczay Tibor barátai, munkatársai, tanítványai vagy tisztelői közül kerültek ki, és legtöbbjük a korán elhunyt nagyszerű tudós szellemi örököse gyanánt végzett vizsgálatokat a már említett területek valamelyikén. A magyarok mellett tíz külföldi is tisztelettel adózik a néhai professzor emlékének; olyan szakemberek, akik tudományos körökben jól ismertek, s ugyanakkor Klanciczay Tiborhoz, az emberhez is közel álltak.

Valamennyi tanulmány jellemzője a tömörség és a nyitottság: kevés szóval sokat mondanak a tárgyalt kérdésekről, és ugyanakkor mindaz, ami szőnyegre kerül, európai távlatot kap, mert a jelenségeket sohasem elszigetelten, hanem mindig összefüggéseikben vizsgálják, bizonyosságául annak, hogy a magyar kultúra és annak egyik része, a magyar irodalom, mindig nyitott volt Európa felé, amelytől sok szellemi értéket, indíttatást nyert, de nem keveset adott is vagy esetleg közvetített.

Ha a kötetet abból a szempontból vizsgáljuk, hogy mennyiben kapott benne helyet a bennünket közelebből érdeklő erdélyi kultúra, akkor öt dolgozat jöhet szóba. Balázs Mihály *A Válaszúti komédia hátteréhez* címmel arról ír (177–205), hogy nem Basilius István volt a komédia írója, viszont egyes, Basiliustól leírt események szerepet kaptak a darab létrejöttében; a szerző valószínűleg Válaszúti György volt, 1571 végén a kolozsvári iskola egyik vezetője.

Másodikként említhetjük Nemeskürty István *Sorscsapások krónikása – Kiegészítő jegyzetek egy Forgách Ferenc-portréhoz* című dolgozatát (206–211). A tudós és népszerű író alapos érveléssel cáfolja, hogy Forgách Ferenc rosszindulatú embergyűlölő lett volna; eloszlatja azt a tévhitet, hogy a reformáció híve volt (ebből csak annyi igaz, hogy kritikai magatartással élt bizonyos egyházi tanítások irányában), s egy külön alfejezet foglalkozik azzal, hogy Forgách Ferenc miért pártolt az erdélyi fejedelemséghez. A szerző valószínűnek látja, hogy Forgách itáliai útja során kapott ösztönzést arra, hogy Erdély felé tájékozódjék. „Forgách abban bízott, hogy sikerülhet Erdély és a Magyar Királyság egyesítése, ő ezen óhajtott Erdélyben munkálkodni, valamint az általa gyűlölt Bekes Gáspár-párttal szemben a Báthori-csoportot támogatta” (208–209). Erre mutat az is, hogy Báthori István megbízásából Krakkóban is járt követként.

Csak röviden szólunk a következő két, egyébként lényeges kérdést boncolgató, erdélyi vonatkozású magvas

tanulmányról. Németh S. Katalin *Bethlen Kata és Eleonora Petersen-Merlau* címmel (379–385) a két pietista asszony életpályáját és önéletírását veti egybe, s általános jellegű észrevételeket tesz a pietista női magatartásra és önéletírásra nézve. Káldos János *Egy fejezet az unitárius egyháztörténet-írás történetéből* címmel Kénosi Tózsér János és Uzoni Fosztó István *Historia Unitariorum* című kéziratosa művének keletkezéstörténetéről, sorsáról, kéziratáról ír (386–397).

Csak áttételesen kapcsolódik Erdélyhez – ugyanakkor azonban a legtöbb európai országhoz – az a terjedelmes és olvasható, számomra a legtöbb újat nyújtó tanulmány, amelyet Petneki Áron írt *Tanta malitia itineris, avagy az utazásnak veszedelmes voltáról* címmel (10–31). A huszadik században, amikor reptülőgépen és más korszerű járműveken lehet idegen tájakra eljutni, elgondolkoztató az, hogy a régi embernek mennyi nehézséggel kellett szembenéznie, ha utazásra szánta el magát. A tanulmány bevezetőjében a szerző idézi Enea Silvio Piccolomini (a későbbi II. Pius pápa) sorait e nehézségekre nézve: „Mennyi szorult helyzettel kell szembenézni: mély folyókon átkelni, omlatag hidakon keresztülvonulni, lovagolni sötétben, esőben, szélben, hóban, sárban, jégben, folyóvízekben és tuskés bozótokon keresztül, erdőben, köveken, sziklafal tetején, szakadék mélyén, útonállók és ellenség közepette” (10). A mi Temesvári Pelbártunk ezekhez hozzáteszi, hogy az utazás a halál közelségét is felidézti; éppen ezért a hosszú útra vállalkozónak rendezett körülményeket kell hátrahagynia, például végrejeleneznie kell. Egy másik hitszónok, a német Johannes Geiler von Kaysersburg arról is beszél, hogy az utazónak miként kell testileg felkészülnie a megpróbáltatásokra: „Bőrisszákjába tegyen kenyeret, bort, orvosságot és tűzszerszámot. [...] Pénzét jól rejtse el, s ha mégis kirabolják, ne szégyelljen koldulni. Jó kalapja, köpönyege, botja legyen” (11).

Kik indultak útnak a régi időkben? Először is az uralkodók, hiszen az állandó főváros intézménye későn jött létre, s például a magyar királyok egyaránt tartózkodtak Esztergomban, Székesfehérvárról, Budán, Visegrádon és másutt. Utaztak a püspökök is, hogy Rómában felszenteljék őket, vagy zsinatokon vegyenek részt, vagy a szerzetesek, akár koldulás, akár hittérítés volt a céljuk. A tanulóifjúságot a híres nyugati egyetemek vonzása készítette útra. Ugyanígy a vándorlegények, akiknek a céhek előírták, hogy szakmájukat nyugati mesterek műhelyeiben fejlesszék nagyobb tökéletességre. Nagyon sok volt a zarándok is, aki Jeruzsálem felé tartott. Napjaink problémáira utal a cigánykaravánok kóborlása: a XVI. században az egész német-római birodalom területéről kiiltják őket, mert „lopnak, csalnak, kurválnak [...] a törököknek kémkednek” (16).

Gyakoriak az utasokat sújtó balesetek is: a ló néha megbotlik és leveti utasát, a kocsikerék vagy tengely

eltörlik, máskor a beszámolók vadállatok támadásairól emlékeznek meg. S a baj néha onnan jön, ahol az utazó biztonságot remél: a fogadóknban ellopják a vendég lovát, s a már idézett Enea Silvio Piccolomini szerint ezekben „mocskos, bűdös, szakadozott ágyneműt kapsz, tegnap még ragályos beteg vagy hulla feküdt benne. Hálótársad biztosan rühes, egész éjjel vakarózik, a másik köhög, a harmadik bűzös lehetével nem hagy aludni [...] a tolvajok is veled egy nyoszolyán alszanak, s alighogy elszenderedtél, fölkelnek, és még az alattad levő tárgyakat is ellopják. Ringyók, cselédek, kerítők, csepűragók, komédiások, ingyenélők vannak ott, akik folyton-folyvást perlekednek, és akkora lármát csapnak, hogy nem aludni, de még szomszédod szavát megérteni sem vagy képes” (25).

Jó érzéssel forgattam a Klaniczay-Emlékkönyvet, annál is inkább, mert a *Humanizmus és reformáció* című Klaniczay szerkesztette kiadványsorozat harmadik köteteként az ő kedves, az erdélyi kutatók támogatására mindig kész pártfogásával láthatott nyomdafestéket első nagyobb művem, az *Abafáji Gyulai Pál* című kötetem 1974-ben, mint ahogy másoknak is készségesen segített az ebbe a tárgykörbe vágó munkáik megjelenésénél.

Egészében véve az Emlékkönyv – amelynek kéziratát a halálos beteg tudós még megsimogathatta, de kinyomtatását már nem érthette meg – méltó tiszteletadás a XX. századi magyar irodalomtörténet-írás kimagasló egyénisége. Klaniczay Tibor előtt.

Szabó György